

הערות לפרק 21

גלי העלייה למדינת ישראל בין השנים 1970–2000

מומלץ להקצות לפרק זה כחמישה שיעורים.

1. יעדים

בתום לימוד פרק זה מצופה מהתלמידים:

- ☞ להכיר את מאפייני העליות המתוארות בפרק זה.
- ☞ להכיר את מגוון הדרכים שבהן בא לידי ביטוי יחסה של החברה בישראל לעולים.
- ☞ לדעת באילו דרכים פעלה מדינת ישראל כדי להקל על קשיי העולים.
- ☞ להבין את משמעות המושג *כור היתוך* ואת ההיגיון שעמד מאחורי מדיניות זו.
- ☞ להכיר את דרכי ביטוייה של מדיניות כור היתוך ולהבין מדוע עוררה התנגדות.
- ☞ להבין את המושג *חברה רב-תרבותית* ולהכיר את דרכי ביטוייה.
- ☞ להבין את הגורמים אשר הובילו למעבר מכור היתוך לחברה רב-תרבותית.

2. קשיים צפויים

פרק זה, בדומה לפרק הקודם, נוגע בסוגיה העדתית ולפיכך הוראתו עשויה להיות מלווה בקשיים דומים.

3. הצעות דידקטיות

א. התייחסות לנלמד בפרק הקודם

אפשר להיעזר בהפעלה שהוצעה בהערות לפרק הקודם ("אוורור רגשי") כדי להצביע על הקשיים המשותפים לכל העולים בכל הזמנים, כמו גם למהגרים באשר הם. עיסוק בעליות השונות במבט כולל עשוי להביא את התלמידים להבנה כי מחויבותה של מדינת ישראל לעלייה השפיעה עמוקות על אופייה, וכי מחויבות זו צפויה, ככל הנראה, להשפיע גם על עתידה של המדינה במקרה של עלייה המונית נוספת.

ב. שמות המבצעים

כדאי להתייחס למקורותיהם של השמות שניתנו למבצעי העלייה ולמשמעות הנרמזת מכך:

- ☞ "**מבצע משה**", שבמסגרתו הועלו יהודים מאתיופיה (נובמבר 1984–ינואר 1985), קרוי על שמו של משה רבנו. על פי המסופר במקרא, הוביל משה את בני ישראל במדבר סיני לארץ ישראל.
- ☞ "**מבצע שלמה**", שבמסגרתו הועלו יהודים מאתיופיה (מאי 1991), קרוי על שמו של שלמה המלך. על פי המסופר במקרא, שלמה פגש את מלכת שבא, ממלכה קדומה המזוהה עם אתיופיה.

ג. הזמנת עדים

מכיוון שהעליות הנדונות בפרק זה התרחשו לפני שנים מועטות יחסית, סביר להניח כי אפשר יהיה למצוא בקלות רבה יחסית עדים אשר יסכימו להציג בפני התלמידים את סיפור עלייתם לארץ ו/או את תהליך קליטתם בה. אפשר לבקש עדים בקרב הורי התלמידים, מורי בית הספר ועובדיו.

4. קטעי מקור נוספים לשימושכם

קטע מספר 9 – מתוך השיר "המסע לארץ ישראל"¹

"הירח משגיח מעל

על גבי שק האוכל הדל

¹ מילים: חיים אידיסיס; לחן: שלמה גרוניך (1991).

המדבר מתחתי, אין סופו לפניים...

ובלילה תקפו שודדים

בסכין גם בחרב חדה

במדבר דם אמי, הירח עדי...

בירח דמותה של אמי

מביטה בי, אמא אל תעלמי

לו הייתה לצדי, היה הייתה יכולה,

לשכנע אותם שאני יהודי..."

1. אילו אירועים התרחשו במסע מאתיופיה לארץ ישראל על פי השיר?

2. כיצד מבטא השיר הזדהות עם קשייהם של היהודים שעלו מאתיופיה?

3. אילו קשיים של העולים מאתיופיה בישראל באים לידי ביטוי בשיר?

קטע מספר 10 – ראש הממשלה דוד בן גוריון ותפיסת כור ההיתוך¹

"[...] אין בדעתה של הממשלה להקפיא את ההווי התימני של עולי תימן. להיפך, אנו רוצים לסגל [את] העלייה התימנית להווי הישראלי, לחירות הישראלית, לשוויין הישראלי, לגבורה הישראלית, לתרבות ולחברה הישראלית. אנחנו רוצים שמהנוער התימני יצאו מפקדים לצבא, כמו מהאשכנזים. אנחנו רוצים שיצאו מהם מייסדי משקים, בוני התיישבות, אנשי מדע. אנחנו רוצים למחוק כל הבדל מיותר ביניהם לבין יהודי אחר. איננו רוצים שהיחס לאישה, לילד ולילדה יישאר כמו שהיה בתימן. יהודי תימני איננו בשבילנו תימני. הוא יהודי, הוא בן אדם כמונו. יהודי תימני הוא קודם כל יהודי ואנחנו רוצים להפכו עד כמה שאפשר במהירות האפשרית מתימני ליהודי, השוכח מאין בא, כמו שאני שכחתי שאני פולני [...]"

1. אילו שינויים תרבותיים מבקש בן גוריון לחולל בקרב העולים מתימן?

2. מדוע מבקש בן גוריון שהעולים מתימן ישכחו שבאו מתימן?

3. כיצד דברים אלה מבטאים את תפיסת כור ההיתוך?

4. האם, לדעתכם, דברים אלה משקפים גישה מתנשאת או גישה הרואה בעולים מתימן שווים?

5. העשרה

ראש הממשלה גולדה מאיר הייתה ילידת הקיסרות הרוסית. היא התמנתה כצירה הישראלית הראשונה במוסקבה, ובמהלך שנות ה-60 עסקה רבות בשאלת יהדות ברית המועצות. הדברים שנשאה בפני הכנסת בנובמבר 1969 (ראו קטע מקור מספר 3) משקפים הן את עברה והן את השינוי שהתרחש בעקבות ניתוק היחסים עם ברית המועצות לאחר מלחמת ששת הימים.

6. הצעות לדיון נוסף בכיתות חזקות

אפשר לומר כי העולים מברית המועצות בשנות ה-70 השתלבו טוב יותר מהעולים מברית המועצות לשעבר בשנות ה-90 וכי העולים מברית המועצות השתלבו מהר יותר מהעולים מארצות האסלאם ומאתיופיה.

ממה לדעתכם נובעים הבדלים אלה?

יש הטוענים כי כור ההיתוך הוא הגישה המתאימה ביותר לשלב בניית האומה שבו נמצאה מדינת ישראל בראשית דרכה. האם אתם מסכימים עם דעה זו?

איזו גישה מתאימה יותר לדעתכם לאתגרים הניצבים בפני מדינת ישראל – גישת כור ההיתוך או הגישה הרב-תרבותית?

¹ מתוך: דברי הכנסת, כרך ח', עמ' 1102, מ-14.2.1951.

- ⦿ מדוע לדעתכם ישראל מקדישה מאמצים לקליטת עלייה (בישראל אף קיים משרד ממשלתי מיוחד העוסק בכך למרות הקשיים הכרוכים בדבר?)
- ⦿ האם ישראל צריכה לאפשר גם בעתיד עלייה חופשית לכל היהודים בעולם?
- ⦿ האם לדעתכם קיימת אפשרות של עלייה המונית בעתיד?
- ⦿ אם כן – כיצד לדעתכם יש להיערך לקראתה?
- ⦿ האם תשובתכם לשאלה זו תהיה שונה לפי ארצות המוצא של העולים. למשל – האם יש לנקוט באופן מסוים כלפי יהודים העולים מארצות הברית ובאופן אחר כלפי יהודים העולים מצרפת?
- ⦿ אם תתחדש העלייה ההמונית לישראל – האם לדעתכם על ישראל לאמץ שוב את גישת כור ההיתוך?

7. תכנית מומלצת

"תקומה" – שלח את עמי (פרק 18)

סדרה בהפקת הערוץ הראשון, המהווה למעשה המשך לסדרה "עמוד האש"; 1998.
הפרק עוסק בישראל וביהדות ברית המועצות בין השנים 1948–1993.

8. לקריאה נוספת

1. האנציקלופדיה העברית, "שיבת ציון ועלייה", כרך ל"א, עמ' 796–797.
2. אליעזר בן רפאל, עליית אולשטיין, עידית גייסט, היבטים של זהות ושפה בקליטת עולי חבר המדינות העצמאיות, (בית הספר לחינוך של האוניברסיטה העברית; ירושלים; כסלו תשנ"ה, דצמבר 1994).
3. לילי גלילי, רומן ברונפמן, המיליון ששינה את המזרח התיכון: העלייה הסובייטית לישראל, (מטר; 2013).
4. יואב גלבר, זיכרון ותעמולה: הדיסציפלינה ההיסטורית בעולם ובארץ, (עם עובד; 2008), עמ' 443–449.
5. ולדימיר (זאב) חנין, אלק ד' אפשטיין, מרינה ניזניק, ללא ספק ישראלים: דוברי רוסית בארץ ובחו"ל – זהות ותרבות, (משרד העלייה והקליטה, עיריית אשדוד, אוניברסיטת בר אילן, הסוכנות היהודית; 2011).
6. זאב חנין ובוריס מורוזוב, "בוגדים במולדת": ההגירה היהודית בעיני השלטון הסובייטי, (אוניברסיטת תל אביב; תל אביב; תשס"ה, 2005).
7. אפרים יער וזאב שביט (עורכים), מגמות בחברה הישראלית, כרך ב', (האוניברסיטה הפתוחה; 2003), עמ' 823–830, 852–883.
8. משה ליסק ואליעזר לשם (עורכים), מרוסיה לישראל: זהות ותרבות במעבר, (הקיבוץ המאוחד; תל אביב; 2001).
9. עדי מאנע, "ייצוגים חברתיים של קליטת עלייה בשנותיה הראשונות של המדינה", אמדע אור וסמדר בן אשר (עורכים), המוכר והזר: ייצוגים חברתיים בקבוצות בישראל, (אוניברסיטת בן גוריון; 2007).
10. אהוד מנור, "חברה של בוגדים?" – הרהורים על 'מודרניזציה', 'אמנציפציה' ו'סוציאל דמוקרטיה', כיוונים חדשים, 10, (2004), עמ' 196–212.
11. אשורת צפורה (עורכת), ישראל חברה רב תרבותית, (אח; 1998), עמ' 65–146.
12. רוני ריינגולד, "פרטיקולריות חד-תרבותית לעומת רב תרבותיות פרטיקולרית: חקר שתי תכניות לימוד בארה"ב", לאה ברץ (עורכת), כתב עת לעיון ומחקר, 11, (אחוה – המכללה האקדמית לחינוך; תשס"ו, 2005), עמודים 43–62.